

Demeter László

ŐSI RÁKOK NYOMÁBAN

Egy természetbúvár kalandozásai a tócsák világában

Gutenberg Kiadó
Csíkszereda

Kockás liliom, a csíki Rétek ékessége

A Rét

Csíkban a rét nem egy akármilyen füves-virágos mező, hanem egy-egy kilométer széles és vagy harminc kilométer hosszú sáv az Olt mentén, ahol a fű júniusban derékig ér. Régen háromszor kaszálták, az Olt tavasszal és nyáron kiöntött, a méteres csukák, félméteres csíkhalkak szinte az udvarra is bekúsztak, ívóhelyet keresve. Többes száma 'rettek', nyílt „e”-vel – elkerülve a zöldséggel való összetévesztést.

A kilencvenes évek elején költöztünk a csíkzsögödi rét szomszédságába, és attól kezdve ez lett rövidebb és hosszabb túráink kiindulópontja. Érdekes volt a vakondtúrásokon látni a fehér csigahéjakat, és helyenként, főleg a szántóföldeken, nagyobb, tintaszínű kagylóhéjakat. A nedvesebb részeken a talaj messzire rengett, ha ugrottunk rajta egyet.

Abban az időben Zsögödben nem volt kiépítve a csatornázás, és a szennyvíz egy helyen, a vasút alatt volt átvezetve egy csövön, majd a rétre érve egy szép kis mocsarat alakított ki, aztán az egykori Somlyó-patakából kialakított városi szennyvízcsatornába torkolt. Ez a kissé szagos mocsár vonzotta a vízi madarakat, különösen télen, mert nem fagyott be. Itt láttam először bíbicet. Rigó méretű, fekete-fehér színű madár, közeledtünkre fészkelési időben felrepül és elkezdi összevissza csapongva röpködni, s közben eszeveszetten vijjog, mint egy felbolydított riasztókészülék. Így próbálja elúzni a potenciális

Csík a vizek világa (Szécsény tavasszal)

Néha kiöntött az Olt is, és félméteres víz borította el ezt a sarkat. Hogy miért pont itt gyűlt meg a víz? Hát mert „aljas” a hely, mondanák az őshonos csíkiak, vagyis alacsonyan fekszik. Mint később kiderült, az Olt ezen a ponton közvetlenül a vasút mellé kanyarodott a szabályozás előtt. És hogy miért kanyarodott pont erre? Erre a kérdésre később még vissza fogunk térni.

Mindenesetre ez a sekély, nyílt víztükör valóságos madárparadicsom volt. Cankók, lilék, néha vadludak is megálltak itt, és mi nagy izgalommal próbáltuk becserkészni, azonosítani őket.

Patak Szécsényben

Kígyózó patakmeder Alcsíkon

Nyomozás az ártéren

„Azt a bűvös-bájos szépséget, amelyet a Csíkot átkígyózó Olt a tájnak kölcsönöz, alig lehetne méltón ecsetelni” – írta Vitos Mózes a 19. század végén. Erről mi sajnos lekéstünk. Még csak nem is foghatjuk a kommunista rendszerre, hogy az Oltot szabályozták, esztelenül tönkretették – egész Európában trend volt a folyóvizek mérnöki szempontok szerinti optimalizálása. Most már más a divat – a folyóvizeket próbálják helyreállítani, de hozzánk még nem jutott el.

Mindenesetre a kígyózó lefutású Olt maradványai még tanulmányozhatók Csíkban, és helyenként megmaradt egy-egy rövid, kanyargós mederrész is. A legtöbb helyen már nyomozómunkát kell végeznünk. Nem mondom, izgalmas munka. Verebes és Nagytusnád között van egy szép ártéri tócsarendszer. Tavasszal az olvadékvizek kitöltik a mélyedéseket, és szépen kirajzolódik az Olt régi medre. Hogy megbizonyosodjak arról, hogy melyek azok a vizek, amelyek pontosan a régi Olt helyén vannak, feltérképeztem őket egy műholdas helymeghatározó segítségével, majd az eredményt rávetítettem a részletes topográfiai térképre, amelyen még szerepel a régi Olt is.

Ezzel egy időben megvizsgáltam a vizek lebegőrák-élővilágát is. Elsősorban a zöld tócsarák és a kék lebegőkandics jelenlétét, illetve relatív mennyiségét mértem azokban a tócsákban, amelyek a folyómeder helyén, és azokban, amelyek azon kívül helyezkednek el. A vizsgált fajok 2–10-szer gyakrabban

Szaporodóhelyre igyekvő gyepibéka-pár. A nőstény a hátán cipeli a hímet

Egy közönséges béka nem mindennapi viselkedése

Még az egyetemi évek alatt elkezdtem vizsgálni a csíki békákat, elsősorban a gyepi békát. Székelyföldön ezt a fajt – más hasonló fajokkal együtt (tavi béka, erdei béka) – kecskebékának nevezik. A gyepi béka az egyik leggyakoribb hegyvidéki békafaj. Egyik angol neve az is, hogy közönséges béka. Ez a megnevezés szerintem elbizakodott, mert a gyepi béka egyáltalán nem közönséges, hanem inkább különleges, mint az alábbi történetből kiderül.

A gyepi békát helyenként ma is gyűjtik tavasszal, pontosabban a hátsó lábát. Brutális módon, a derekuknál kettévágják az élő békákat. Kíváncsi voltam, körülbelül mennyi béka van a vidéken, és hogyan változik a számuk, csökkenti-e a combgyűjtés a populációt. Rendre bejártam tavaszonként a Csíki-medence belsejében levő szaporodóhelyeket, mocsarakat. A nőstények hógolyó méretű petecsomókat raknak le. Helyesebben dió méretűt, amelyben 1000-1500 pete található, és aztán minden pete áttetsző burka megszívja magát vízzel, úgyhogy a végeredmény egy, a béka méreténél többször nagyobb petecsomó. Minden nőstény egy petecsomót rak le, és így a petecsomók számából következtetni lehet a nőstények számára.

Egy korai tavaszi napon a Szécseny pataka mellett keresgéltem a petézőhelyeket. Éppen hómenés volt. Áradtak a patakok, mindenhol folyt a víz.

Egy, a patakba torkolló árokban egyszer csak egy sodródó gyepi békát vettem észre. Pár másodperc múlva még egyet, és azután rendre tucatnyit. Teljesen meglepődtem. Ez idáig nem láttam, nem is hallottam vagy olvastam arról, hogy a gyepi béka a patakokban tutajozik... Megkérdeztem az arra járó pásztorgyermekeket, hogy láttak-e már ilyet? Láttak hát, minden tavasszal a patak hozza le a békákat, hangzott a válasz. Az áldóját, nosza, járjunk utána!

A vége az lett, hogy több mint öt éven át hóolvadáskor békákat lestem a Szécseny patakában. És a békák jöttek, főleg éjszaka. Százával. Olyan volt, mint a lazacok vándorlása, csak éppen a lazacok a folyókon felfelé járnak ívni, míg a gyepi békák lefelé. Az irodalomban ismét sokáig kerestem – hiába – a jelenség leírását, magyarázatát. Úgy tűnt, ismeretlen a tudomány számára, ellentétben a helyi emberekkel. Majdnem minden idősebb ember tudja Csíkbán, hogy „a kecskebékát a patak hozza le”. Sőt, népi mondókák léteznek arról, hogy a kecskebéka (gyepi béka) a levesbe kerül. „Édesanyám, seme van a puliskának!” – mondták Szentmiklóson. „Csúszik belé, mászik ki, a galuskát rúgja ki” – így a szentimrei változat. Hogy lehetséges ez, és mi köze a patakokon történő vándorláshoz?

Legalább három tanulságos része van ennek a történetnek. Az egyik az, hogy nagyapáink, dédapáink idejében még a patakok vizét (is) használták főzésre (ivásra, itatásra). A másik az, hogy a békák sokan voltak. A harmadik pedig, hogy elsősorban tavasszal, de gyakran más évszakban is, a patakok közelében tartózkodtak. Tavasszal, mint említettem, százával, ezrével

Patakból kiálló kőn pihenő, vándorló gyepi béka

Tartalomjegyzék

Egy Csicsó melletti tócsa. Hankó-tócsarák is él benne

Előszó	5
A Rét	7
Egy különös, zöld rák	13
Vízitündérek nyomában	17
A tavaszi tócsarák	21
Mi is a tócsa, és mi is az a tócsarák?	23
Tócsavadászat Csíkban és azon is túl	27
Tócsák nyomában Háromszéken	35
Hogyan születik egy tócsa?	39
Nyomozás az ártéren	49
Mit tudnak a tócsarások a derék-csípő arányról?	53
Petebank-rablás	57
Sovány tündér, kövér tündér	59
Egy közönséges béka nem mindennapi viselkedése	63
Kékség a mocsárban	75
Ajánlott olvasmányok	81